

Sygn. akt II CSKP 19/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 26 maja 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Kamil Zaradkiewicz (przewodniczący)
SSN Beata Janiszewska (sprawozdawca)
SSN Mariusz Łodko

w sprawie z powództwa R. K. i A. K.
przeciwko [...] Bank S.A. w W.
o ustalenie,
na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 26 maja 2022 r.,
na skutek skargi kasacyjnej powodów
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 10 października 2018 r., sygn. akt I ACa [...],

**uchyła zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego
rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w [...], pozostawiając temu
Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powodowie R. K. i A. K. wnieśli o ustalenie nieważności umowy kredytu hipotecznego indeksowanego do franka szwajcarskiego, zawartej przez nich z pozwanym [...] Bank S.A. w W., ewentualnie o ustalenie, że bliżej określone

postanowienia tej umowy są niedozwolonymi postanowieniami umownymi w rozumieniu art. 385¹ k.c.

Sąd Okręgowy w K. oddalił powództwo, a Sąd Apelacyjny w [...] oddalił apelację powodów. Sąd drugiej instancji ustalił, w zakresie istotnym dla oceny skargi kasacyjnej powodów, że 1 września 2008 r. strony zawarły umowę kredytu hipotecznego, wyrażonego we franku szwajcarskim, na kwotę 314 866,35 CHF. Umowa została zawarta na skutek wniosku powodów, którzy ubiegali się o kredyt z przeznaczeniem na zakup nieruchomości zabudowanej budynkiem mieszkalnym. Powodowie wnioskowali o przyznanie im kredytu w kwocie 600 000 zł, indeksowanego kursem CHF, na okres 360 miesięcy. Sąd ustalił także treść oraz okoliczności zawarcia spornej umowy.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Apelacyjny wskazał, że zgłoszone żądania ustalenia nieważności całej umowy, jak i niedozwolonego, abuzywnego, charakteru poszczególnych postanowień umownych, winny być ocenione przez pryzmat art. 189 k.p.c. Istota sporu sprowadzała się natomiast do oceny, czy powodowie mieli interes prawny w uzyskaniu wyroku o charakterze ustalającym. Sąd podkreślił, że interes taki, będący materialnoprawną przesłanką powództwa o ustalenie, oznacza obiektywną, czyli wywołaną rzeczywistą koniecznością, potrzebę ochrony określonej sfery prawnej. Interes taki występuje wówczas, gdy istnieje niepewność stosunku prawnego lub prawa, wynikająca z obecnego lub przewidywanego ich kwestionowania lub naruszenia. Brak jest natomiast interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie, gdy uzasadnione okaże się posłużenie się przez powoda dalej idącym, intensywniejszym środkiem ochrony prawnej.

Zdaniem Sądu drugiej instancji powodowie nie wykazali interesu prawnego w ustaleniu nieważności umowy kredytu. Ewentualne uznanie umowy za nieważną nie tylko bowiem nie usunęłoby stanu niepewności, ale wręcz skutkowałoby powstaniem dalszych sporów wynikających z konieczności dokonania rozliczeń tego, co strony wzajemnie świadczyły sobie w wykonaniu umowy. Powodowie mogą więc uzyskać dalej idącą ochronę w sprawie o świadczenie,

w której to sprawie, w celu „przesłankowego” zbadania ważności umowy, zostałaby przeprowadzona analiza zgodności umowy z przepisami prawa materialnego.

W ocenie Sądu Apelacyjnego powodowie nie mieli interesu prawnego w ustaleniu nieważności umowy także dlatego, że ewentualny stan niepewności co do stosunku prawnego łączącego ich z pozwanym bankiem został usunięty przez ustawę z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 165, poz. 984), a ściślej: wprowadzone tą ustawą art. 69 ust. 2 pkt 4a pr.bank. oraz art. 75b pr.bank. Wspomnianą nowelizacją ustawodawca wprowadził bowiem narzędzie prawne pozwalające wyeliminować z obrotu postanowienia umowne zawierające niejasne reguły przeliczania należności kredytowych, zarówno na przyszłość, jak i w odniesieniu do wcześniej zawartych umów w części, która pozostała do spłacenia, a tym samym usunął stan niepewności, który mógłby usprawiedliwiać interes powodów w wystąpieniu z żądaniem ustalenia.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego powodowie wnieśli skargę kasacyjną, zarzucając naruszenie art. 189 k.p.c., a także art. 58 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 286 k.k., art. 69 ust. 1 pr.bank. (w brzmieniu obowiązującym w chwili zawarcia umowy), art. 353¹ k.c., art. 354 § 1 i 2 k.c. oraz art. 385² k.c. Co się tyczy kwestii interesu prawnego w żądaniu ustalenia, powodowie wskazali, że „[n]ie można mówić o możliwości wniesienia powództwa o świadczenia w miejsce powództwa o ustalenie także bez odniesienia się do rozpoznawanej sprawy. Stan faktyczny przedmiotowej sprawy wyklucza powództwo o świadczenie, skoro nie dokonano spłaty całej kwoty kredytu udzielonego powodom. Nie ma zatem podstaw do zwrotu nienależnego świadczenia”.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwany wniósł o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się uzasadniona z uwagi na trafność zarzutu naruszenia art. 189 k.p.c. - mimo jego nader lapidarnego (przytoczonego wyżej *in extenso*) uzasadnienia tego zarzutu.

Sąd Apelacyjny trafnie ujął istotę interesu prawnego w rozumieniu art. 189 k.p.c., zasadnie wskazał na konieczność zbadania, czy możliwe byłoby

skorzystanie z dalej idącego środka prawnego oraz prawidłowo ocenił skutki braku interesu prawnego w żądaniu ustalenia. Błędnie ocenił jednak, że *in casu* możliwość uwzględnienia powództwa ustalającego jest wyłączona, gdyż powodowi przysługuje dalej idąca ochrona w postaci powództwa o świadczenie. Rozumowanie to uzupełniono stwierdzeniem, że o ważności umowy (a jak należy mniemać: także o niedozwolonym charakterze określonych jej postanowień) rozstrzygnąć można, jako o przesłance roszczenia, w drodze powództwa o świadczenie.

W tym kontekście wypada przypomnieć, że „przesłankowa” ocena danego stosunku prawnego, dokonywana w ramach powództwa o zasądzenia świadczenia lub jego części, nie wiąże sądu orzekającego w kolejnej sprawie dotyczącej innych świadczeń wynikających z tego samego stosunku prawnego. Rzecz bowiem w tym, że wynikająca z art. 365 § 1 k.p.c. moc wiążąca wyroku nie tworzy stanu związania innych sądów ustaleniami faktycznymi lub ocenami prawnymi, które legły u podstaw wydanego wcześniej orzeczenia dotyczącego tego samego stosunku prawnego. Przywołany przepis dotyczy wyłącznie ściśle rozumianego przedmiotu rozstrzygnięcia, wyrażonego w sentencji zapadłego w sprawie orzeczenia (zob. szerzej: wyrok Sądu Najwyższego z 13 maja 2021 r., V CSKP 73/21 i przywołane tam orzecznictwo). Wyrok uwzględniający czy oddalający powództwo o zapłatę oparte na twierdzeniu o nieważności umowy wiąże więc tylko co do rozstrzygnięcia w przedmiocie obowiązku zapłaty określonej kwoty z danego tytułu. W konsekwencji, nawet jeżeli powodowie wytoczyliby powództwo o zapłatę, oparte na twierdzeniach związanych z nieważnością spornej umowy, względnie z abuzywnym charakterem części jej postanowień, to wydane w sprawie rozstrzygnięcie nie miałoby wpływu na ocenę ewentualnych późniejszych żądań związanych z dalszym tokiem wykonywania umowy kredytu.

Zarzut naruszenia art. 189 k.p.c. był zatem uzasadniony; powodowie trafnie wskazali bowiem, że umowę zawarto na 30 lat, a sporny kredyt nie został jeszcze spłacony. Tym samym, wobec kwestionowania ważności umowy oraz podnoszenia abuzywnego charakteru części jej postanowień, powodowie niewątpliwie mają interes prawny w dochodzeniu ustalenia czy to nieważności tejże umowy (ściślej: nieistnienia stosunku prawnego, który miałby z niej wynikać), czy niezwiązania

bliżej określonymi postanowieniami umowy kredytu z uwagi na niedozwolony charakter tych postanowień.

Kwestia istnienia interesu prawnego w rozumieniu art. 189 k.p.c. w tzw. sprawach frankowych była już przedmiotem wypowiedzi Sądu Najwyższego. Trafnie wyłożono w nich, że w określonych sytuacjach nawet możliwość wytoczenia powództwa o zapłatę nie wyczerpuje interesu prawnego po stronie osoby kwestionującej związaną częścią postanowień umowy lub istnienie zobowiązania mającego wynikać z umowy kredytu (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 29 grudnia 2021 r., I CSK 336/21). W związku z tym ocena, że powodowie mogą skutecznie dochodzić ustalenia nieważności umowy, nie powinna być *a limine* wykluczona nawet w razie całkowitego jej wykonania; tym bardziej dotyczy to sytuacji, w której nie upłynęła jeszcze nawet połowa okresu, na który zawarto sporną umowę.

Nie może być także podzielony argument Sądu Apelacyjnego, że uwzględnienie powództwa nie tylko nie wyeliminowałoby stanu niepewności prawnej, ale wręcz skutkowałoby powstaniem dalszych sporów na tle rozliczeń stron.

Po pierwsze, celem powództwa z art. 189 k.p.c. jest rozstrzygnięcie o istnieniu lub nieistnieniu wskazanego w pozwie prawa lub stosunku prawnego. Jeżeli istnieje obiektywna potrzeba usunięcia stanu niepewności prawnej, którego nie da się wyeliminować przy pomocy dalej idącego środka, to roszczenie należy poddać merytorycznej ocenie, bez odmawiania stronie postępowania ochrony prawnej z powołaniem się na praktyczne konsekwencje, jakie mogłyby dla niej wynikać z ewentualnego uwzględnienia powództwa.

Po drugie, jako alternatywę dla dokonania ustalenia, o którym mowa w art. 189 k.p.c., Sąd Apelacyjny wskazał powodom powództwo (powództwa) o zapłatę. Skoro jednak strony zawarły umowę na wiele lat, to, pomijając w tym miejscu szczegółowe rozważanie różnych wariantów sytuacyjnych, należy sformułować ogólne spostrzeżenie, że mogłoby okazać się konieczne sukcesywne dochodzenie zapłaty lub zwrotu świadczeń uiszczanych na podstawie umowy kredytu, względnie części tych świadczeń. W każdym z takich sporów konieczne byłoby odrębne

dokonywanie oceny prawnej ważności umowy lub abuzywnego charakteru niektórych jej postanowień. Tymczasem ewentualne dokonanie ustalenia zgodnie z żądaniem powodów z jednej strony ograniczałoby zakres oceny prawnej przyszłych powództw o zapłatę, a z drugiej strony mogłoby stanowić impuls do pozasądowego rozwiązania całego sporu istniejącego między stronami.

Nietrafny okazał się również argument nawiązujący do nowelizacji art. 69 pr.bank. Brak interesu prawnego to odrębna, samodzielna przesłanka oddalenia powództwa w sprawie o ustalenie, niezależna od zasadności żądania rozumianej jako trafność twierdzenia o tym, że określone prawo (stosunek prawny) istnieje lub nie. Ocena tego, czy powodowie mają interes prawny w dokonaniu ustalenia, czyli - w świetle dominującego stanowiska - ocena spełnienia przesłanki dopuszczalności żądania, nie powinna więc być utożsamiana z oceną zasadności stanowiska powodów w przedmiocie istnienia (lub nie) określonego prawa czy stosunku prawnego, tzn. spełnienia przesłanki zasadności żądania. Nawet jeżeli Sąd drugiej instancji stwierdził, że wspomniana nowelizacja wyklucza uznanie spornej umowy za nieważną, to nie mógł z tego tylko względu przyjąć, iż powodowie nie mają interesu w dochodzeniu ustalenia nieważności umowy (a ściślej, na co zwrócono już uwagę powyżej: ustalenia nieistnienia stosunku prawnego w związku z nieważnością umowy, z której miałby wynikać ten stosunek prawny).

Wobec trafności zarzutu naruszenia art. 189 k.p.c. skarga kasacyjna podlegała uwzględnieniu, a pozostałe zarzuty nie wymagały oceny prawnej. Jedynie *obiter dictum* należy wskazać, że zarzuty te zostały postawione przedwcześnie, skoro rozstrzygnięcie sprawy przez Sąd Apelacyjny było zdeterminowane oceną kwestii interesu prawnego, a nie dalej idącej przesłanki zasadności roszczenia powodów. Na marginesie należy dodać, że kryteria oceny roszczeń takich jak podnoszone przez skarżących były już przedmiotem licznych wypowiedzi orzeczniczych Sądu Najwyższego (zamiast wielu zob. wyrok Sądu Najwyższego z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21).

Z uwagi na powyższe, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 zd. 1 k.p.c., orzeczono jak w sentencji wyroku.

jw.
a.s.

